

УДК 005-043.83:316.476-057.4.:378.4/.6

DOI 10.26697/9786177089000.2017.97

© Темченко О. В., 2017

Темченко Ольга Василівна

Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди**УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯМ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО ФАХІВЦЯ ЗАСОБАМИ
ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

У статті акцентується питання створення умов для формування конкурентоспроможного фахівця засобами вищого навчального закладу. Доведено необхідність формування конкурентоспроможного фахівця на сучасному етапі розвитку суспільства. Розкрито зміст управління формуванням конкурентоспроможного фахівця засобами вищого навчального закладу через створення відповідних педагогічних умов. Конкурентоспроможність розглядається як інтегративна, динамічна, багаторівнева якість особистості, яка сприяє її готовності до ефективного здійснення соціальних і професійно значущих дій. Основними компонентами конкурентоспроможності визначено такі: мотиваційно-потребнісний, емоційно-вольовий, інформаційно-змістовний, операційно-практичний. Розкрито зміст умов, необхідних для формування конкурентоспроможного фахівця: розроблення ефективної системи планування (зокрема, удосконалення навчальних планів, програм тощо); удосконалення кадрової політики; створення методичного забезпечення, яке сприятиме розвитку творчих здібностей і самостійності студентів; інформатизація освітнього процесу; забезпечення інтегрованих зв'язків з потенційними роботодавцями; забезпечення умов для проведення науково-дослідницької роботи.

Ключові слова: конкурентоспроможність, фахівець, педагогічні умови.

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Реформа української системи освіти ставить перед вищими навчальними закладами завдання формування конкурентоспроможного студента. Це пояснюється, насамперед, тим, що динамічний ринок праці й «ринок особистостей» пред'являють до майбутніх спеціалістів високі професійні вимоги: самостійність і ефективність реалізації прийнятих рішень, швидке реагування на нові фактори, готовність до соціально активної взаємодії, здатність

оперативно адаптуватись до змін у внутрішньому й зовнішньому середовищі тощо. Майбутній фахівець має бути готовим взяти на себе відповідальність за розв'язання складних і неоднозначних проблем, що виникають у суспільстві.

Саме через це одним із першочергових і найважливіших завдань сучасної вищої освіти є створення умов для формування конкурентоспроможної особистості, яка здатна самотійно, ефективно і якісно розв'язувати професійні проблеми й завдання.

Аналіз публікацій (виділення невирішених проблем). Досить широко й багатоаспектно проблема конкурентоспроможності фахівця розроблена в теорії економіки й менеджменту зарубіжними дослідниками (І. Фнсофф, А. Вайсман, Р. Дафт, А. Маслоу, В. Травін, Р. Фатхутдінов, В. Шаповалов), російськими фахівцями у сфері професійної освіти (С. Батищев, А. Беляєв, Г. Ібаргімов, А. Нані, Ю. Петров, П. Осипов та інші). Питаннями підготовки конкурентоспроможного спеціаліста переймалися В. Андреев, В. Безрукова, О. Мельничук, Л. Мітіна, К. Харулліна та інші.

Цією проблемою займаються й українські фахівці, такі як: В. Андрущенко, І. Бех, В. Бондар, Л. Вовк, С. Гончаренко, І. Зязюн, С. Максименко, О. Падалка, О. Савченко, О. Шпак та інші.

Дослідження, пов'язані з пошуком підходів, механізмів, аспектів конкурентоспроможності випускників вищих навчальних закладів, висвітлюють, як правило, окремі напрями підготовки фахівців:

- формування професійної, соціокультурної, етичної, фахової компетентності (М. Вачевський, Н. Гез, Л. Дибкова, Л. Карпова, О. Коломінова, Г. Копил, З. Корнаєва, В. Костенко, М. Михаськова, Ю. Пасов, Ю. Пінчук, В. Петрук, Л. Хоружа та інші);

- організація професійної підготовки (А. Андрощук, Л. Влодарська-Зола, О. Куліш, О. Лапузіна, О. Москалюк, Е. Нероба, О. Шупта, Л. Щербатюк та інші);

- готовність до професійної діяльності (О. Бойко, О. Демченко, С. Доценко, Л. Гончаренко, В. Іванова, М. Карченкова, О. Макаренко, В. Пліско, Г. Савченко, Т. Шестакова та інші);

- адаптація до професійної діяльності (Я. Абсальямова, С. Гура, Л. Зданевич, Т. Кухарчук, І. Облес, С. Хатунцева, В. Цибулько, Н. Шапошнікова та інші).

Саме поняття конкурентоспроможності фахівця досліджується в таких аспектах, як: структура конкурентоспроможності управлінського персоналу, соціально-психологічна структура конкурентоспроможності працівника, теорія конкурентоспроможності особистості, групування ключових кваліфікацій спеціаліста, структура життєздатності молоді, основні складові конкурентоспроможності

молодих спеціалістів, готовність швидко адаптуватись до змінних умов, активність, толерантність, мобільність, наполегливість, цілеспрямованість, воля, співробітництво як фактори конкурентоспроможної взаємодії, синергізм, соціалізація та рефлексія мотивація, здатність до ефективного прийняття рішень тощо.

Сьогодні разом з теоретичними складаються й організаційно-практичні й освітні передумови, що сприяють розробленню проблеми формування конкурентоспроможного фахівця. Зокрема, прийняття Закону України «Про освіту» (2017 р.), яким передбачено інтеграцію навчальних закладів, прагнення навчальних закладів до підвищення кваліфікації своїх співробітників, забезпечення відповідності якості української освіти часто змінюваним запитам населення і перспективним запитам суспільства тощо.

Усе це вимагає теоретичного осмислення названих передумов в процесі формування конкурентоспроможного фахівця засобами вищого навчального закладу.

Проте до сьогодні є нерозв'язаною суперечність між об'єктивною потребою суспільства в спеціалістах, здатних вибудувати свою життєву й професійну траєкторію в постійно змінюваних умовах, і реальним станом їхньої професійної підготовки, що орієнтується здебільшого на формування функціональної готовності до діяльності.

Мета статті полягає у розкритті змісту управління формуванням конкурентоспроможного фахівця засобами вищого навчального закладу через створення відповідних педагогічних умов.

Виклад основного матеріалу, обґрунтування результатів дослідження.

У наукових джерелах не існує єдиного загально визнаного трактування змісту поняття «конкурентоспроможність».

Зокрема, Л. Мітіна, розглядаючи психологічні аспекти діяльності людини, робить акцент на такій характеристиці конкурентоспроможності як компетентність. Вона вважає, що розвиток конкурентоспроможності напряму пов'язаний з розвитком рефлексивності особистості, яка здатна організувати свою діяльність і поведінку в динамічних ситуаціях, мати новий стиль мислення, нетрадиційні підходи до розв'язання проблем, адекватне реагування в нестандартних ситуаціях [2].

Як динамічну відкриту систему, що розвивається на основі особистої програми самовизначення і саморозвитку, таку, що дає можливість випускнику вишу ефективно адаптуватися на ринку праці, розглядає конкурентоспроможність Е. Хайрулліна.

Аналізуючи велику кількість різноманітних підходів до визначення терміну «конкурентоспроможність фахівця» ми дійшли

висновку, що це інтегративна, динамічна, багаторівнева якість особистості, яка сприяє її готовності до ефективного здійснення соціальних і професійно значущих дій. Вона включає особистісні якості людини (адаптивність, комунікативність, мобільність, самостійність, пристосованість, цілеспрямованість, ціннісні орієнтири, критичність мислення, самовдосконалення тощо), професійні характеристики (креативність, проєктивність, рефлексивність, прогнозування, цілепокладання, гнучкість тощо).

Конкурентоспроможність, як система, складається з таких компонентів: мотиваційно-потребнісний, емоційно-вольовий, інформаційно-змістовний, операційно-практичний.

На формування конкурентоспроможного фахівця впливають як внутрішні, так і зовнішні фактори. Вітчизняна система вищої освіти, забезпечуючи в цілому досить високий рівень професійної освіти, лише з 90-х років ХХ ст. поставила завдання формування конкурентоспроможного фахівця в число першочергових завдань, що мають розв'язувати виші.

Перед сучасними вищими навчальними закладами стоїть складне завдання – забезпечити не лише засвоєння майбутнім фахівцем сукупності професійних знань, умінь і навичок, але й сформувати в ньому вміння запропонувати себе на ринку праці, здатність у будь-який період часу і в різних ситуаціях оптимально гнучко й ефективно розв'язувати проблеми.

Для розвитку конкурентоспроможності студента, для його повноцінної освіти та самореалізації адміністрація закладу має створити педагогічні умови, що забезпечують самостворення, постійний саморозвиток, самовиховання, самовдосконалення, самокорекцію професійних і особистісних рис, тобто безперервний розвиток конкурентоспроможності.

Ця мета навчального закладу може конкретизуватись в завданнях, що сприятимуть отриманню освітнього продукту – конкурентоспроможного фахівця, а саме: ефективна система планування; підбір професорсько-викладацького складу, та інших працівників вищої освіти (керівників підрозділів, допоміжного персоналу), постійне підвищення їх кваліфікації; створення методичного забезпечення, який сприятиме розвитку творчих здібностей та самостійності студентів; інформатизація освітнього процесу; можливість студентам набути практичних навичок на виробничих об'єктах ще до початку трудової праці; маркетинговий підхід до надання освітніх послуг.

Система планування у вищому навчальному закладі включає в себе велику кількість різноманітних планів від індивідуального плану роботи викладача на рік до перспективного плану роботи навчального

закладу. Дуже важливо, щоб всі плани були узгодженими і спрямованими на досягнення бажаної мети, бо сила педагогічного колективу, за А. Макаренком, у злагодженості і плануванні [1].

Для досягнення мети формування конкурентоспроможного фахівця особливо актуально забезпечити навчальний заклад висококваліфікованим професорсько-викладацьким складом, працювати над постійне підвищенням його кваліфікації, включаючи методику викладання та навчання, мобільність зв'язків з іншими навчальними закладами держави і зарубіжжя, а також запровадження нових педагогічних та інформаційних технологій, постійне вдосконалення навчальних планів, програм та інших навчально-методичних матеріалів.

Не менш важливим фактором у формуванні конкурентоспроможного фахівця є створення методичного забезпечення, яке сприятиме розвитку творчих здібностей та самостійності студентів. Формуванню конкурентоспроможності майбутніх спеціалістів може сприяти конструювання спеціальних педагогічних ситуацій, які створюють умови для здорової творчої конкуренції між однокурсниками у вирішенні поставлених завдань, а також стимулюють творче мислення; створення обставин, наближених до екстремальних, в яких студенти повинні виявити вміння оперативно діяти, швидко оцінювати й аналізувати ситуацію, приймати певні самостійні рішення.

Відкриття творчих лабораторій, майстер-класів, експериментальних баз; розробка системи нестандартних методів навчання, зокрема ділових ігор, під час яких кожен студент міг би розвивати власний творчий потенціал, формувати свою творчу індивідуальність, саморозвиватися та самовдосконалюватися – сприятливі умови для розвитку конкурентоспроможності майбутніх фахівців. Успішності такого процесу сприяє системний підхід, орієнтований на саморозвиток творчої індивідуальності.

Важливим є включення в управління навчальним процесом фахівців-замовників, які є споживачами випускників цих навчальних закладів. Добре було б, якби замовник міг сформулювати, які показники якості він хотів би отримати від випускника вищого навчального закладу.

Ще одним напрямком управління формуванням конкурентоспроможного фахівця має стати створення навчально-методичних комплексів та необхідна підготовка педагогічних кадрів за їх професійним спрямуванням, бо підвищення якості освіти залежить напряму від профільної підготовки майбутніх студентів.

Ключовою умовою формування конкурентоспроможного фахівця має стати інформатизація освітнього процесу – важливий

резерв підвищення якості освіти. Україна активно долучається до розвитку інформатизації освіти, оскільки освіта спрямована на формування не просто носія знань, а насамперед творчої особистості, яка вміє застосовувати набуті знання і вміння, працювати з інформацією для успішної діяльності у будь-якій сфері суспільного життя, власне для інноваційного розвитку суспільства. Інформаційні технології є важливим інструментом поліпшення якості освіти, оскільки дають змогу необмежено розширити доступ до інформації, урізноманітнюють технології, тощо. Освіта сама по собі є прискорювачем процесу інформатизації суспільства, інструментом формування інформаційної культури людини, підготовки спеціалістів нової генерації.

Використання інформаційних технологій – це жорстка вимога сьогодення. В глобалізованому інформаційному світі ми не отримаємо високих результатів і не зможемо бути конкурентоспроможними, якщо викладачі та студенти не оволодіють цією ефективною зброєю [3].

Застосування інформаційних технологій докорінно змінює роль і місце педагога та студента в системі «викладач–інформаційна система–студент». Інформаційні навчальні технології сприяють реалізації індивідуального підходу в навчанні – це саме те, чого нам ще так бракує. Викладач перестає бути ретранслятором знань, а є співтворцем сучасних технологій навчання, які позбавлені накупченості. Розробка технологій навчання і програмно-методичних навчальних комплексів – це новий напрям діяльності педагога.

Між вищою освітою і життям має бути сформована певна інформаційна система, свого роду когнітивна інфраструктура, яка і буде забезпечувати трансляцію потреб виробництва в систему освіти, спонукати її до формування змісту нових ідей і знань, відповідно до потреб сьогодення. Відтак, однією з важливих умов формування конкурентоспроможного фахівця є можливість студентам набути практичних навичок на виробничих об'єктах ще до початку трудової праці. Таку можливість надає створення власних баз практики або залучення до цього виробничі підприємства. Основною метою практики є придбання студентами навичок і вмінь, щодо виконання службових обов'язків.

Науково-виробнича практика й науково-практична підготовка майбутніх фахівців спрямована на створення умов для творчого розвитку обдарованої особистості й підготовку фахівців з науково-дослідним, науковим або управлінським (виробничим) напрямком діяльності і є невід'ємною складовою частиною навчального процесу.

Під час практики студенти мають можливість реалізувати свій науковий потенціал і зарекомендувати себе фахівцем, здатним

самостійно вирішувати важливі завдання, проявляти навички планування й прогнозування ефективності заходів.

Саме завдяки практичній роботі отримані знання стають актуальними, де знання реалізуються не в дисциплінарно-ізольованій, а в інтегровано-синтетичній формі. Така форма навчання забезпечує: підвищення розуміння прикладних аспектів знань; поєднання знань на споріднені галузі практики, що сприяє розвитку світогляду студента, практичній орієнтації та впевненості в прийнятті рішень.

Цьому максимально сприяє і організація практики на виробничих об'єктах, кваліфіковане керівництво роботою студентів, залучення провідних фахівців галузі до процесу навчання.

Отже, діяльність адміністрації навчального закладу повинна забезпечувати такі умови формування конкурентоспроможного фахівця: розробка ефективної системи планування (зокрема, удосконалення навчальних планів, програм тощо); удосконалення кадрової політики; створення методичного забезпечення, яке сприятиме розвитку творчих здібностей і самостійності студентів; інформатизація освітнього процесу; забезпечення інтегрованих зв'язків з потенційними роботодавцями; забезпечення умов для проведення науково-дослідницької роботи.

Висновки, перспективи. До перспективних напрямів роботи за темою ми відносимо розроблення факторно-критеріальних моделей оцінки якості підготовки фахівців у виші та оцінки управлінської діяльності зі створення умов для підготовки конкурентоспроможного випускника вишу.

Література

1. Макаренко А. С. Педагогические сочинения в 8 т. / А. С. Макаренко. – Москва : Просвещение, 1984, Т 4. – С. 123-130.
2. Митина Л. М. Психология профессионального развития учителя / Л. М. Митина. – Москва : Флинта, 1998. –200 с.
3. Ніколаєнко С. М. Освіта в інноваційному поступі суспільства / С. М. Ніколаєнко. – Київ : Знання, 2006. –207 с.

Ольга Темченко. Управление формированием конкурентоспособного специалиста средствами высшего учебного заведения.

В статтє акцентується вопрос создания условий для формирования конкурентоспособного специалиста средствами высшего учебного заведения. Доказана необходимость формирования конкурентоспособного специалиста на современном этапе развития общества. Раскрыто содержание управления формированием конкурентоспособного специалиста средствами высшего учебного заведения через создание соответствующих педагогических условий. Конкурентоспособность рассматривается как интегративное,

динамичное, многоуровневое качество личности, способствующее ее готовности к эффективному осуществлению социальных и профессионально значимых действий. Основными компонентами конкурентоспособности определены следующие: мотивационно-потребностный, эмоционально-волевой, информационно-содержательный, операционно-практический. Раскрыто содержание условий, необходимых для формирования конкурентоспособного специалиста: разработка эффективной системы планирования (в частности, совершенствование учебных планов, программ и т.п.); совершенствование кадровой политики; создание методического обеспечения, которое будет способствовать развитию творческих способностей и самостоятельности студентов; информатизация образовательного процесса; обеспечение интегрированных связей с потенциальными работодателями; обеспечение условий для проведения научно-исследовательской работы.

Ключевые слова: конкурентоспособность, специалист, педагогические условия.

Olga Temchenko. Management of the formation of a competitive specialist in a higher education institution.

The article focuses on the creation of conditions for the formation of a competitive specialist by the means of a higher educational institution. The necessity of forming a competitive specialist at the present stage of the development of society is proved. The content of the management of the formation of a competitive specialist by the means of a higher educational institution is revealed through the creation of appropriate pedagogical conditions. Competitiveness is seen as an integrative, dynamic, multi-level quality of personality, contributing to its readiness for the effective implementation of socially and professionally meaningful actions. The main components of competitiveness are the following: motivational, emotional, informational, practical. The content of the conditions necessary for the formation of a competitive specialist is disclosed: the development of an effective planning system (in particular, the improvement of curricula, programs, etc.); improvement of personnel policy; creation of methodological support, which will promote the development of creative abilities and independence of students; informatization of the educational process; providing integrated links with potential employers; provision of conditions for scientific research.

Keywords: competitiveness, specialist, pedagogical conditions.

Стаття надійшла до редакційної колегії 16.10.2017

Інформація про автора: Темченко Ольга Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди.